

Efektivita rodinných skupinových konferencí v podmínkách České republiky

JAN TOMÁŠEK¹
SIMONA DIBLÍKOVÁ
JAN ROZUM

Institut pro kriminologii a sociální prevenci

The effectiveness of family group conferences in the Czech Republic

Abstract: The article summarizes findings of the research, which focused on family group conferences and an experience with their application in the framework of the youth justice system in the Czech Republic. One of the main objectives of the research was to evaluate the effectiveness of this restorative measure, based on criteria that are used in similar foreign criminological studies. The results suggest that the model, derived from New Zealand's "Whanau Conferences" is an effective way to meet the basic needs of crime victims where appropriate. Favorable results are also found with respect to subsequent reoffending. Family group conferences can therefore be described as a measure that has a potential to enrich Czech justice system with another interesting and effective alternative. At the same time, however, this is an extremely demanding measure, both from the point of view of the implementers as well as victims, perpetrators and their family members.

Keywords: family group conferences, restorative justice, reoffending, youth justice

Úvod

Jedním z kriminologických hnutí či teorií, které výrazným způsobem ovlivňují soudobé systémy soudnictví nad mládeží, je restorativní justice. Svým přednostním zájmem o potřeby obětí trestné činnosti i snahou přimět pachatele k odpovědnosti za nápravu škod, které svým jednáním způsobil, se velmi dobře snoubí s obecně sdílenými principy upřednostňovat u dětí a mladistvých výchovná opatření před opatřeními represivními, stejně jako řešit každý případ individuálně a s přihlédnutím k okolnostem a příčinám, které dospívajícího jedince do střetu se zákonem přivedly. K obecně nejvyužívanějším restorativním opatřením patří mediace. V České republice tvoří v posledních letech případy dětí a mladistvých zhruba 15 % všech mediací, které Probační a mediační služba (dále v textu PMS) uskuteční². V zahraničí se ovšem v posledních desetiletích prosadil také specifický restorativní model, který se na pachatele z řad dětí a mládeže cíleně zaměřuje a který vychází z předpokladu, že do řešení kriminálních skutků by se měli zapojit i rodinní příslušníci a další zástupci dotčené komunity. Nejčastěji je označován termínem rodinné skupinové konference³.

1 Případnou korespondenci zasílejte na e-mailovou adresu: jtomasek@iksp.justice.cz.

2 Zdrojem těchto statistických údajů je AIS PMS.

3 Setkat se můžeme také s termíny „restorativní konference“, „rodinné skupinové rozhodování“, „skupinové konference“ či „policejní konference“.

Teoretická východiska a historie rodinných skupinových konferencí

Za „kolébku“ rodinných skupinových konferencí je považován Nový Zéland. Maorové, původní obyvatelé tohoto ostrovního státu, tradičně nahlíží na zločin jako na záležitost, která se netýká pouze pachatele a oběti, ale též jejich příbuzných. Za nejspolehlivější cestu k řešení kriminálního skutku proto považují vzájemné setkání obou rodin a společnou diskusi, jak by mohl pachatel svoje chování odčinit. Na konci osmdesátých let byl tento postup oficiálně uzákoněn, a to z toho důvodu, že vláda v něm viděla šanci, jak snížit vysoké zastoupení maorské mládeže mezi stíhanými osobami (Gavrielides, 2007). Novozélandský model „Whanau konferencí“ se následně stal inspirací pro další země. V geograficky i kulturně blízké Austrálii se konference objevily již na počátku devadesátých let. Konkrétně se jednalo o město Wagga Wagga v oblasti Nového Jižního Walesu, po němž australská verze posléze převzala svůj název (Johnstone & Van Ness, 2007). Jak ale upozorňuje Zernova (2007), místní praxe se od novozélandské lišila, a to jak snahou zohlednit populární teorii reintegrativního zahanbení Johna Braitwaita (australského rodáka), tak výraznou rolí policie při iniciování konference i v jejím samotném průběhu. Právě druhý z těchto aspektů se později stal předmětem kritiky a vedl k nahrazení modelu „Wagga Wagga“ novým programem s celostátní působností (srov. Blagg, 1997). Policejní pojetí australských konferencí nicméně podnítilo rozvoj obdobných opatření, která se na konci devadesátých let objevila v Severní Americe a v Evropě, a pro něž se vžilo označení „restorative policing“. Jak popisují Paterson a Clamp (2012), australský policejní model konferencí byl nejprve „přenesen“ do USA a Kanady (známý je zejména projekt Bethlehemských rodinných konferencí v Pensylvánii), a poté do Velké Británie, kde byl od roku 1998 hojně využíván v oblasti Thames Valley (viz také Crawford & Newburn, 2003).

S rodinnými skupinovými konferencemi se můžeme setkat rovněž v zemích kontinentální Evropy. Jak podotýká Zinsstag, Teunkens a Pali (2011), roli průkopníka tu sehrála především Belgie. Možnost uplatnit konference při řešení trestných činů mladistvých pachatelů byla v této zemi pilotně ověřována od přelomu tisíciletí, a to pod záštitou leuvenské Katolické univerzity v oblasti Flander. Projekt byl vyhodnocen jako úspěšný, díky čemuž se konference v roce 2006 prosadily do legislativy a začaly se využívat také v ostatních regionech. Výše zmíněný experiment z Thames Valley podnítil na konci devadesátých let rozvoj obdobného projektu v nizozemském Tillburgu. Konference byly v jeho rámci určeny mladistvým pachatelům, a to především těm, kteří měli na svědomí závažnější delikty. Přípravou konference byl pověřen mediátor, avšak samotný průběh řídil uniformovaný policista. Konference se uskutečňovaly v rámci přípravného řízení a záleželo čistě na příslušném státním zástupci, zda jejich výsledek ve svém konečném rozhodnutí zohlední, nebo nikoli (Blad, 2006). Konference se v Nizozemí uplatňují také v současnosti, a to v režii různých organizací. U některých je zjevný vliv původního novozélandského modelu, jiné využívají různé modifikace, často odvozené spíše z principů klasické mediace (srov. Zinsstag, Teunkens, & Pali, 2011).

Za příklad země, kde se konference podařilo úspěšně a naplno integrovat do systému trestní justice, můžeme označit Severní Irsko. Důvodem, proč právě v této zemi našla restorativní justice široké uplatnění, je nepochybně historie spjatá s politicky a nábožensky motivovanými konflikty mezi zneprátelenými skupinami obyvatel, na které klasicky pojatý justiční systém nebyl schopen adekvátně reagovat (Payne et al., 2010). Mezi další evropské státy, které konference využívají, patří také Švédsko, Irsko, Francie či Norsko. Obvykle se jedná o modely, které se výrazně inspirovaly v původních novozélandských „Whanau konferencích“, avšak zároveň je na nich patrná snaha přizpůsobit je místním podmínkám a zvyklostem (Zinsstag, Teunkens, & Pali, 2011). Přes určité rozdíly, které mezi nimi lze vypožorovat, zůstávají základní principy stejné. Podle Bradshawa a Roseborougha (2005) je v tomto smyslu možno hovořit o čtyřech nejdůležitějších, a to respektu pro rodinné příslušníky (hlavní pozornost je upřena na posílení rodiny a sociální podporu), možnosti vyjádření pro všechny účastníky, citlivosti ke kulturním i rodinným odlišnostem a důrazu na zapojení oběti do rozhodnutí o řešení případu a nápravě škody.

K výhodám, které jsou s restorativním způsobem projednání kriminálního skutku obecně spojovány (k tomu více viz např. Umbreit, 1994; Zehr, 2003; Zernova, 2007) připojují rodinné skupinové konference další významné prvky, zejména pak podpůrné a výchovné působení rodiny. Jak konstatují Hipple, Gruenewald a McGarrell (2015), pokud jde o oběť, přítomnost lidí, jimž důvěřuje, může znamenat velké povzbuzení a zvýšený pocit jistoty při samotném jednání. U pachatele lze pro změnu předpokládat, že účast jeho rodičů zvýší osobní pocit odpovědnosti za trestný čin i za následné úsilí k odčinění jeho následků. Také sami rodiče pachatele by měli díky setkání s obětí a jejími blízkými lépe pochopit, co se stalo, a cítit se zavázanější, aby došlo k urovnání vzniklého konfliktu (srov. Crawford & Newburn, 2002). Stejně předpoklady ostatně stojí za relativně častou snahou zvát rodinné příslušníky k mediacím, týkajícím se nezletilých pachatelů (Holá, 2011). Podle Morrison (2007) může k léčivému efektu konference významně přispět pocit vzájemného souznění a pochopení. Rodiče pachatele vidí, jakým způsobem jeho čin zasáhl matku a otce oběti, a s jakými pocity či emocemi se museli vyrovnat. Taková konfrontace by v nich měla vyvolat myšlenky, jak by jim samotným bylo na jejich místě. Rodiče oběti mohou naopak celý případ nahlédnout z pozice otce a matky, jejichž potomek se provinil, což je nepochybně jedna z cest k porozumění či odpuštění, pokud druhá strana projevuje ochotu převzít za skutek odpovědnost a odčinit způsobenou škodu.

Straub (2012) vidí v rodinných skupinových konferencích praktické uplatnění celostního rodinného přístupu. Na pachatele se nehledí jako na individuum, ale jako na člena širšího sociálního celku, jehož vztahy a vazby ho výrazně ovlivňují. Intervence, které se od tohoto pojetí odvíjejí, zdůrazňují vlastní schopnost rodin porozumět svým problémům a najít pro ně uspokojivá řešení (včetně potřebných zdrojů), což je do jisté míry opak přístupu ryze expertního, kdy automaticky předpokládáme, že nejúčinnější způsob intervence navrhne nezávislý a objektivní profesionál. Jednou z výhod celostního pojetí je podstatné zvýšení pocitu odpovědnosti. Pachatel a jeho blízcí se nemohou spoléhat na řešení „zvenčí“, nýbrž musí vymyslet a uskutečnit vlastní. V podobném duchu hovoří Zinsstag, Teunkens a Pali (2011), podle nichž je jedním ze základních cílů rodinných skupinových konferencí celkové posílení rodiny a navrácení rozhodovacích pravomocí zpět do jejich rukou.

V duchu restorativní justice můžeme rodinu chápat jako součást celkové sítě vztahů v komunitě, neboť přes jednotlivé členy rodiny jsou se spáchaným skutkem více či méně spojeni také další zástupci místního společenství, mimo jiné sousedé, kamarádi, učitelé, spolužáci nebo kolegové v zaměstnání. Těchto vazeb lze využít jak při samotném projednávání skutku, tak při následné snaze přimět pachatele, aby se již dalším střetům se zákonem vyhýbal (srov. Jurtíková, 2013). Zcela zřejmý a kriminologickými výzkumy opakovaně potvrzený je pak také samotný vliv rodiny na trestnou činnost dítěte či mladistvého (pro přehled výzkumů k tomuto tématu viz např. Farrington, 2007; Farrington & Welsh, 2007). Lze předpokládat, že pokus motivovat rodiče pachatele účastí na konferenci k většímu zájmu o chování potomka, respektive aktivizovat tímto způsobem jejich vlastní snahu vést jej žádoucím směrem, může představovat významný preventivní prvek. Nutnou podmínkou takového efektu je však upřímný zájem dotyčných osob.

Na významný aspekt rodinných skupinových konferencí upozorňují Robinson a Shapland (2008). Zkušenosti z praxe podle nich ukazují, že v průběhu většiny jednání se postupně přesouvá pozornost od samotného skutku a způsobené škody k budoucnosti pachatele. Výchovný efekt konference se tak nemusí nutně odvíjet od samotného reintegrativního zahanbení, o němž ve své teorii hovoří Braithwaite (1989), ale od skutečnosti, že pachatel má příležitost prožít stud konstruktivním způsobem, tedy s jasnou vyhlídkou, jak mu náprava způsobené škody, ale i samotná snaha pracovat na změně svého chování mohou otevřít cestu zpět do komunity či k odpuštění. Konference může navíc za určitých okolností vést také k posílení sociálního kapitálu pachatele, neboť přizvání jeho rodinných příslušníků i jiných podporovatelů aktivizuje pozitivní zdroje v jeho okolí. Některé rodiny projeví až překvapivě velkou schopnost spojit přetřhané vazby a nabídnout pachateli nejen emocionální a psy-

chologickou podporu, ale též pomoc ryze praktického charakteru (například s bydlením či s nalezením práce). V ideálním případě se pak může síť vztahů a pozitivních zdrojů rozšířit na další jedince a instituce, na něž mají účastníci (včetně facilitátora) kontakt a které lze v podpoře pachatele na jeho cestě k nápravě účinně využít. Je ostatně známo, že je to právě sociální kapitál pachatele, co hraje v oblasti nápravné péče jednu z klíčových rolí (srov. např. Farrall, 2002; Healy, 2010).

Efektivita konferencí a možnosti jejího zkoumání

Jakkoli se odborná veřejnost shoduje na potřebě ověřovat, zda teoreticky slibná opatření restorativní justice fungují i v praxi, neexistuje dosud jednotný pohled na to, podle jakých měřítek bychom na jejich účinnost měli usuzovat. Velmi komplexně řeší danou problematiku Maxwell, Morris a Hayes (2008). Domnívají se, že kritéria pro hodnocení konkrétních intervencí bychom měli vždy odvozovat od cílů, k jejichž naplnění restorativní justice programově směřuje. Kromě jiného se jedná například o zapojení účastníků do procesu rozhodování, nápravu způsobené újmy, zdůraznění odpovědnosti pachatele za skutek, kterého se dopustil, nebo o obnovu narušených vztahů. Samostatně pak pojednávají téma recidivy, které je sice podle jejich mínění důležité, avšak výzkumy zaměřené na další trestnou činnost pachatele provází velké množství metodologických i jiných obtíží. O nich se v kriminologické literatuře vede mnohaletá diskuse, přičemž zmiňováno bývá již samotné vymezení pojmu recidiva, a dále zdroje informací, z nichž další trestnou činnost zjišťujeme (problém s existencí latentní kriminality), nastavení vhodného intervalu sledování (po jak dlouhé době můžeme o někom spolehlivě prohlásit, že v kriminální kariéře nepokračuje), možný časový posun v příslušných databázích (doba mezi spácháním činu, stíháním pachatele a jeho odsouzením) či přílišná „hrubost“ daného měřítka, která neumožňuje zohlednit dílčí pozitivní změny typu přechodu pachatele k méně závažné trestné činnosti či snížení frekvence jejího páchaní (k tomu více viz např. Lloyd, Mair, & Hough, 1994; Bushways, Brame, & Paternoster, 2004; Merrington & Stanley, 2007; u nás Rozum, Tomášek, Vlach, & Háková, 2016). I proto někteří autoři neskrývají obavu, že současná tendence poměřovat úspěch nápravných programů či opatření pouze tímto kritériem je přinejmenším nešťastná (McNeill, 2000; King, 2014).

Jak navíc upozorňuje Zernova (2007), zahrneme-li téma recidivy do diskusí o celkové účinnosti restorativní justice, vystavujeme se nebezpečí střetu mezi dvěma, vzájemně si konkurujícími modely, a to ryze restorativním na straně jedné, a rehabilitačním (nápravným) na straně druhé. Zatímco první z nich akcentuje potřeby obětí trestné činnosti, k jejichž uspokojení by měl program či opatření primárně směřovat, druhý vychází spíše z potřeb pachatele, respektive z faktorů, které se jeví jako podstatné z hlediska jeho trestné činnosti a které nám mohou poskytnout návod, jak předejít jejímu opakování. Zohlednit oba tyto přístupy v rámci jedné intervence může být velmi složité, a tak program efektivní v duchu prvního z modelů se může jevit jako neúčinný z hlediska přístupu druhého, a naopak. Vše je dokonce o to složitější, že za určitých podmínek se mohou dostat do vzájemného konfliktu i principy čistě restorativní. Podle Bazemore a Elis (2007) pak upřednostněním jednoho z nich (například poskytnutí maximálního prostoru oběti, aby vyjádřila své emoce a pocity) omezujeme či komplikujeme naplnění principu jiného (například snahu dojít k usmíření a k tvorbě plánu nápravy, který bude akceptovatelný pro obě strany).

Z uvedeného vyplývá, že efektivita rodinných skupinových konferencí by měla být vyhodnocována komplexně, tedy s využitím více relevantních kritérií současně. V zahraničních výzkumech se nejčastěji setkáváme se třemi základními, a to s mírou uspokojení potřeb samotných účastníků (obětí a pachatelů), s následnou recidivou pachatelů a také s podílem případů, kde pachatel splní dohodnuté podmínky nápravy (srov. Latimer, Dowden, & Muijs, 2005). Velké množství evaluačních studií pochází dle očekávání z Nového Zélandu a Austrálie (viz Daly, 2001; Daly & Hayes, 2002; Roche, 2003;

Hayes, 2005; Hayes, 2007; Maxwell, Morris, & Hayes, 2008), zajímavé poznatky jsou k dispozici také z USA (McCold & Wachtel, 1998; McGarrell, Olivares, Crawford, & Kroovand, 2000; Baliga, Henry, & Valentine, 2017), Severního Irsku (Campbell et al., 2005), Nizozemí (Blad & Lauwaert, 2010), Belgie (Van Doosselaere & Vanfraechem, 2010) či Velké Británie (Shapland, Robinson, & Sorsby, 2011). Obecně lze konstatovat, že výzkumy, které vycházejí z restorativních principů a míry jejich naplnění, přinášejí pozitivní zprávy. Většina účastníků je s konferencemi spokojena, a to jak s jejich průběhem, tak s výsledkem i s následným plněním podmínek, k nimž se pachatel zaváže. Oběti si většinou váží možností, které jim tento způsob projednání případu přináší, a považují celý proces za spravedlivější než standardní „soudní cestu“. Méně uspokojivou či jednoznačnou odpověď naproti tomu přinášejí výzkumy, které efektivitu spojují s otázkou kriminální recidivy pachatele. Mezi výše vzpomínanými studiemi najdeme takové, z nichž konference vycházejí jako velmi slibné opatření, avšak také výzkumy, které hovoří o relativně velkém podílu pachatelů, v jejichž případech konference potřebný preventivní účinek neměly.

Uplatnění rodinných skupinových konferencí v České republice

Zkušenostmi jiných zemí se inspirovala PMS, která se rozhodla ověřit možnost využití rodinných skupinových konferencí v našich podmínkách, a to v rámci projektu „Na správnou cestu!“ v letech 2012-2015. Konference v něm byly pojímány jako restorativní program, založený na společném setkání pachatele, jeho rodiny, oběti, její rodiny, a případně i dalších osob, které trestná činnost zasáhla. Konkrétní způsob, jakým měly být v praxi uskutečněny, stanovila příslušná metodika, kterou PMS pro tento účel v úvodní fázi celého projektu zpracovala. Na vybraných střediscích služby byla vždy proškolená dvojice facilitátorů, kdy jeden byl probační úředník - specialista na přípravné řízení, a druhý úředník - specialista na agendu dětí a mladistvých. Oba prošli stejným kurzem a vzájemně se v rolích probačního úředníka a facilitátora střídali.

Metodika počítala s tím, že konferenci bude možno využít v jakékoli fázi trestního řízení (tedy nejen v řízení přípravném, ale i vykonávacím). Za vhodné považovala případy, kde se oběť rozhodne spolupracovat s PMS, je ochotna setkat se s pachatelem, vyslechnout ho a hledat možnosti nápravy újmy. Velmi zásadní podmínkou pro uskutečnění konference byl samozřejmě též adekvátní přístup pachatele, a to ve smyslu jeho pozitivního nastavení ke spolupráci s PMS, uvědomění si vlastního provinění (doznání trestné činnosti) a rozhodnutí způsobené škody odčinit. Ochotu spolupracovat museli projevit také pachatelovi rodiče, přičemž nešlo jen o podporu vlastního potomka během konference samotné, ale také o snahu podílet se na nápravě. V ideálním případě měli rodiče celý program vnímat jako pomoc při zvládnutí obtížných situací ve výchově dítěte a vzájemné komunikaci. Za zvláště vhodné metodika považovala případy s výrazným komunitním charakterem, kdy trestná činnost zasáhla a ovlivnila vztahy mezi jejími členy, přičemž komunita sama byla angažovaná a projevila zájem účastnit se řešení. Mohlo se tak jednat například o skutky, které se odehrály v třídním kolektivu či sportovním oddíle.

Celkem bylo v rámci projektu uskutečněno 40 rodinných skupinových konferencí, jichž se zúčastnilo celkem 50 pachatelů. Většinu z nich tvořili muži (86 %), častěji se jednalo o mladistvé (61 %) než o děti do patnácti let (39 %). Nejvíce konferencí řešilo případy krádeží (27 %), poškozování cizí věci (18 %) a výtržnictví (11 %). Násilné trestné činy se objevily spíše výjimečně. Pokud jde o počet účastníků, v průměru se jednalo o deset osob. Minimální počet činil 5 účastníků, maximální 19 účastníků. Nejvíce konferencí proběhlo ve spolupráci se střediskem PMS ve Vsetíně (celkem 14), další v pořadí bylo Ústí nad Labem (5 konferencí) a Brno (4 konference). Do projektu se zapojila také střediska v Šumperku, Karlových Varech, Rumburku, Písku, Blansku, Břeclavi, Rakovníku, Náchodě, Prachaticích, Praze – západ a v Českém Krumlově.

Cíle a metody výzkumného šetření

Cílem výzkumu, o jehož výsledcích informují následující řádky, bylo vyhodnocení efektivity rodinných skupinových konferencí, které se uskutečnily v rámci výše zmíněného projektu „Na správnou cestu!“⁴. K tomuto účelu byla využita dvě kritéria, na jejichž základě je účinnost restorativní justice běžně posuzována v zahraničí. Jednalo se o uspokojení potřeb přímých účastníků konferencí (zejména obětí) a o míru následné recidivy jedinců, jejichž skutek byl daným způsobem řešen. Kromě toho byly pomocí dotazníků zjišťovány praktické zkušenosti pracovníků PMS, kteří rodinné skupinové konference realizovali, a to se zvláštním zřetelem na hodnocení faktorů, které podle nich mohou přispět k efektivnímu využívání tohoto postupu, stejně jako na případná metodická či jiná doporučení, jak by jej bylo možné v našich podmínkách dále rozvíjet.

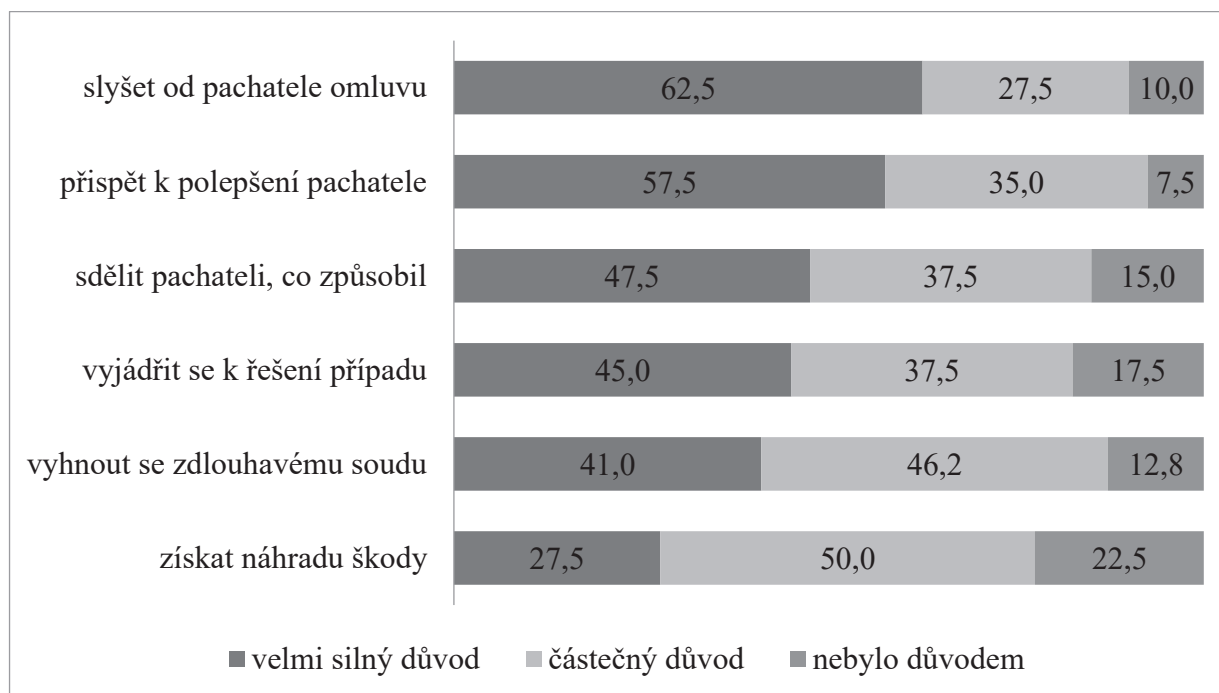
Zkušenosti účastníků konferencí

Jedním z nejrozšířenějších způsobů, jak hodnotit účinnost rodinných skupinových konferencí, je zaměřit se na míru, v jaké průběh a výsledky jednání uspokojí potřeby jejich účastníků. S evaluací tohoto typu počítal projekt „Na správnou cestu!“ od samého počátku. Připraveny proto byly dotazníky pro pachatele, oběti a facilitátory, přičemž oběti a pachatelé je vyplňovali jak před konáním samotné konference, tak po jejím skončení, aby bylo možno sledovat případné změny postojů a názorů. V požadované formě se podařilo získat dotazníky z celkem 36 konferencí (90 % celkového počtu), přičemž své zkušenosti v nich popsalo 40 obětí a 44 pachatelů (některých konferencí se účastnilo více obětí či více pachatelů). Pouze ve čtyřech případech oběť na konferenci vystupovala jako zástupce instituce či organizace, kterou pachatel svým jednáním poškodil, na všech zbývajících konferencích (86 %) se jednalo o přímou (fyzickou) oběť. Za důležitý můžeme považovat poznatek, že ve více než polovině případů (56 %) se oběť s pachatelem či pachateli znala již před samotným skutkem. Odpovídá to teoretickému předpokladu, že restorativní opatření typu konference jsou obzvláště vhodná při řešení deliktů, které mají charakter osobního konfliktu. Potvrdilo se také očekávání, že pro kriminalitu dětí a mládeže je příznačné spolupachatelství – pouze třetina konferencí řešila případ, kterého se dopustil jeden pachatel, u zbývajících se jednalo o skutky spáchané více osobami najednou. Nejčastěji to byli pachatelé dva (34 % konferencí) nebo tři (19 %), maximální počet činil pět pachatelů.

Nejprve se zaměříme na zkušenost obětí. Dotazník, který vyplňovaly před konferencí, byl zaměřen zejména na pocity spojené se samotným trestným činem a jeho následky, stejně jako na motivy k účasti na konferenci a očekávání, která si s jejím průběhem a výsledkem spojovaly. Ukázalo se, že pro většinu byla zkušenost s trestnou činností velmi nepříjemná. Více jak dvě třetiny (70 %) se kvůli ní psychicky trápily a více než polovina (53 %) se následkem skutku více bála o sebe a o své blízké. Velkou zlost vůči pachateli ale cítila jen zhruba třetina obětí (30 %). Naprostá většina (93 %) vnímala jako zásadní věc, aby byl spravedlivě potrestán. Negativní emoce bylo podle očekávání možné méně často pozorovat u jedinců, kteří na konferenci zastupovali určitou organizaci či instituci, poškozenou jednáním pachatele.

Z Grafu 1 lze vyčíst, jaké motivy či důvody účasti u obětí převažovaly (pořadí je dáno podílem respondentů, pro něž byl příslušný motiv „velmi silným“ důvodem, proč se rozhodli konferenci podstoupit). Trochu překvapivě se jako nejméně důležité ukázalo přání získat díky konferenci náhradu za utrpěnou škodu. Pro čtvrtinu obětí (23 %) neměl tento prvek žádný význam, pro polovinu (50 %) se jednalo jen o důvod částečný. Jako významnější motiv se jevilo přání slyšet upřímnou omluvu pachatele, přispět k jeho nápravě a také vyhnout se zdlouhavému projednávání případu u soudu.

⁴ Poznatzky z tohoto výzkumu jsou kompletně shrnuty v publikaci Tomášek, J., Diblíková, S., Hamplová, N., & Rozum, J. (2019).

Graf 1. Motivy obětí k účasti na konferenci (%)

Pozn.: N = 40

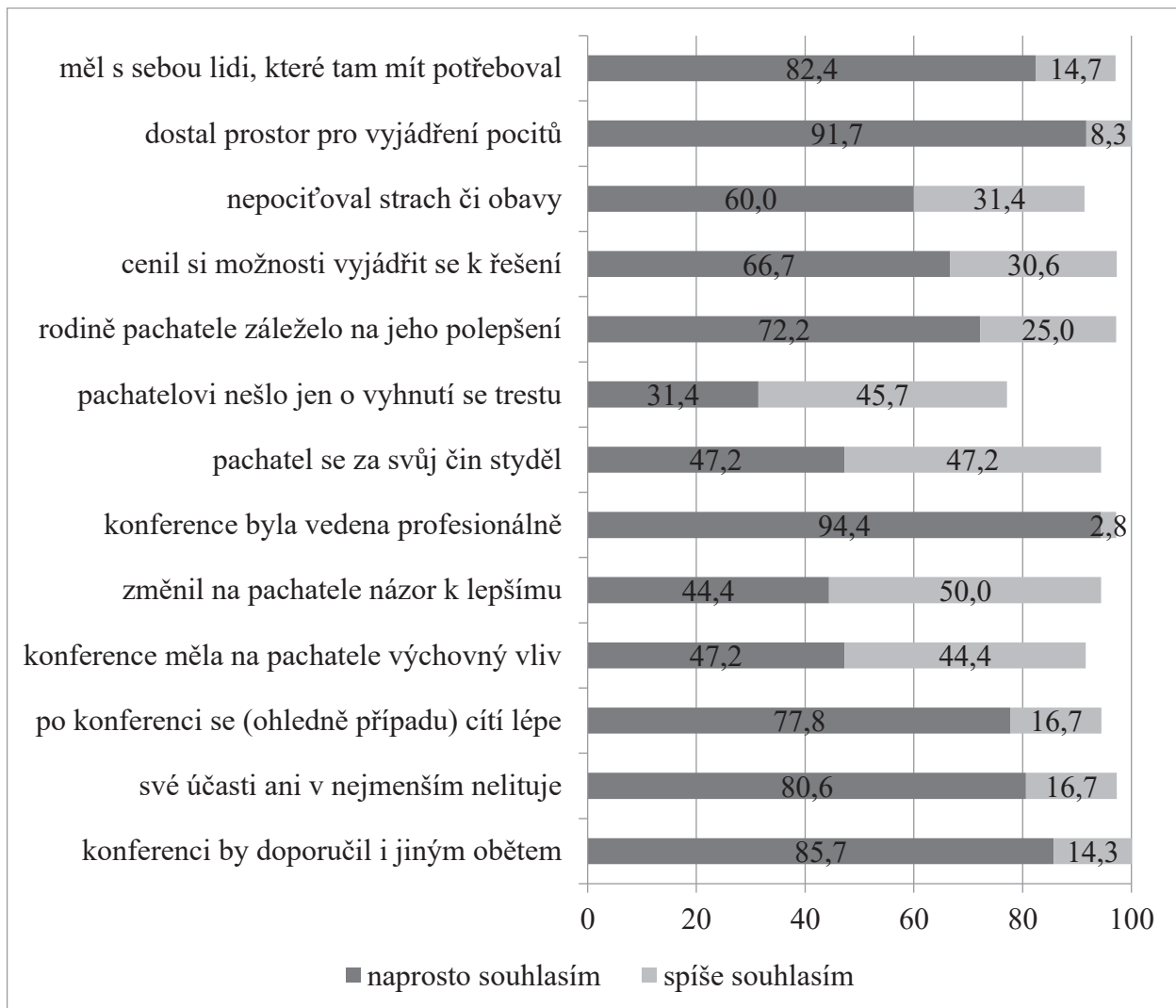
Ačkoli všechny oběti konstatovaly, že principy rodinné skupinové konference jim byly řádně vysvětleny, zhruba třetina (37 %) o smyslu celého jednání pochybovala a více než polovina (53 %) cítila nejistotu, co se bude během něj dít. Zhruba třetina (38 %) navíc přiznávala, že má ze setkání s pachatelem strach. Zároveň ale tři čtvrtiny obětí (75 %) věřily v upřímnost motivů pachatele účastnit se konference. Přítomnost blízké osoby byla důležitá pouze pro polovinu obětí (53 %), její význam ovšem nápadně rostl v případech, kdy se jednalo o násilný delikt nebo kdy oběť pocítovala vůči pachateli strach.

Z dotazníků, které před konferencí vyplňovali pachatelé, vyplynulo, že pro většinu z nich byla nejsilnějším důvodem účasti touha osobně se poškozenému omluvit (uvedlo 86 %) a dohodnout se s ním na způsobu nápravy škody (84 %). Více jak tři čtvrtiny (79 %) ale současně přiznávaly, že je velmi silně motivovala také šance zajistit si tímto způsobem mírnější potrestání, a dvě třetiny (68 %) uvedly, že chtěly vyhovět přání rodičů či jiných osob. Jen zhruba polovina pachatelů (57 %) konstatovala, že velmi důležitým motivem byla možnost vysvětlit oběti, jaké okolnosti je ke skutku vedly, pro přibližně desetinu (11 %) neměl tento prvek dokonce žádný význam. Všichni pachatelé uvedli, že jim byly principy a smysl konference náležitě vysvětleny a shodli se i na tom, že se pro ně jedná o výhodnější způsob projednání, než jaký by představovala klasická soudní cesta. Obdobně jako oběti, i pachatelé ovšem před konferencí prožívali určité obavy – více jak polovina (60 %) cítila nejistotu, co se bude dít, o něco méně pachatelů (42 %) váhalo, zda se mají zúčastnit, a třetina (33 %) si nebyla jista, že se podaří dospět k dohodě. Více než polovina (61 %) měla ze setkání s obětí strach (75 % v případě, že se před činem s obětí neznali), téměř všichni (90 %) cítili potřebu mít na konferenci blízkou osobu.

Druhý dotazník vyplňovali účastníci konferencí po jejich skončení. Ukázalo se, že naprostá většina obětí byla s průběhem i výsledkem jednání spokojena. Dokládá to Graf 2, zobrazující kladné odpovědi (ve smyslu „naprostého“ nebo „částečného“ souhlasu) na třináct různých výroků. Pozitivní zkušenosti obvykle převažovaly u více než 90 % dotázaných. Až na jednu výjimku využily například

všechny oběti možnost pachateli sdělit, jaký dopad na ně jeho skutek měl, a domnívaly se, že v průběhu jednání dostaly příležitost vyjádřit se k řešení celého případu. Podle naprosté většiny (95 %) se pachatel za svůj čin styděl, zároveň ale téměř čtvrtina (23 %) předpokládala, že hlavním motivem jeho účasti bylo vyhnout se přísnějšímu potrestání. Stojí za zmínku, že častěji ho tímto způsobem podezřívaly oběti, které vůči němu před konferencí cítily velkou zlost, o smyslu své účasti pochybovaly a nebyly si jisté, že se dohodnou na vhodném způsobu řešení.

Graf 2. Názory obětí na průběh a výsledek konference (%)

Pozn.: N = 40

Atmosféru konference vnímala většina obětí (91 %) jako vstřícnou. S výjimkou jediného respondenta se všichni dočkali od pachatele omluvy, pro více než polovinu z nich (57 %) byla „velmi důležitá“, naopak jen pro jednoho neměla žádný význam. Podle většiny obětí (86 %) se podařilo dospět k dohodě, přičemž v těchto případech byly všechny oběti s jejím zněním spokojeny a až na jeden případ věřily, že pachatel ujednané podmínky dodrží.

Pokud jde o pachatele, naprostá většina (93 %) hodnotilo atmosféru konference jako více či méně vstřícnou, zbytek jako „neutrální“. Až na jednoho respondenta se všichni za svůj čin omluvili, podle zhruba poloviny z nich (52 %) byla omluva „rozhodně přijata“. Všichni pachatelé se shodli, že

konference byla vedena profesionálně a kvalitně. S výjimkou jednoho respondenta uváděli, že dostali prostor vysvětlit své chování a vyjádřit se k možnostem, jak spáchaný delikt řešit. Na konferenci je v naprosté většině případů (90 %) doprovázeli lidé, které si na jednání přáli mít. Téměř všichni (90 %) uvedli, že při setkání s obětí prožívali stud či zahanbení, přičemž nejvíce to platilo o jedincích, pro něž byla silným motivem účasti omluva oběti a touha vysvětlit jí okolnosti spáchaného skutku. Více než tři čtvrtiny (79 %) měly dojem, že oběti nešlo pouze o finanční odškodnění. Pouze pětina (23 %) zmínila, že se podporovatelé oběti chovali nepřátelsky a navrhovali nesmyslná řešení. Jen ve dvou případech se podle pachatele nepodařilo dojít k dohodě, ve všech ostatních s ní byli pachatelé spokojeni a byli přesvědčeni, že ji dodrží.

Stručný dotazník byl po skončení každé konference připraven také pro facilitátory (vyplněný byl k dispozici pro naše výzkumné záměry u 36 konferencí). I oni hodnotili průběh a výsledek naprosté většiny jednání příznivě. Atmosféru popisovali (až na jednu výjimku) jako vstřícnou, pouze u dvou konferencí na ně pachatel nepůsobil dojmem, že se za spáchaný skutek stydí a má upřímnou snahu napravit, co způsobil. Jen dvě oběti a dva pachatelé byli při konferenci podle facilitátora spíše pasivní, pouze v jednom případě nepůsobil doprovod pachatele tak, že mu záleží na jeho polepšení. Všichni pachatelé a téměř všechny oběti se facilitátorům na konci konference jeví jako spokojeni s jejím výsledkem, sami facilitátoři nebyli spokojeni pouze v jednom případě.

Efektivita konferencí z pohledu recidivy

Za účelem vyhodnocení účinnosti rodinných skupinových konferencí byla v rámci našeho výzkumu provedena analýza údajů z Rejstříku trestů, a to u všech pachatelů, kteří se jich v letech 2012-2015 účastnili. Kritérium recidivy bylo spojeno s údajem o případném dalším odsouzení v období po účasti na konferenci, přičemž samotná analýza proběhla v březnu roku 2019, tedy zhruba čtyři až pět let po realizaci projektu „Na správnou cestu!“. Tento časový odstup lze považovat za dostatečný. Za minimum bývá v kriminologické literatuře považováno období šesti měsíců, a to i z toho důvodu, že právě v tomto čase recidivuje největší podíl pachatelů (srov. Lloyd, Mair, & Hough, 1994).

K dispozici byla data o 47 pachatelích (tento údaj se liší od údajů uvedených v předcházejícím textu, neboť někteří jedinci se zúčastnili více konferencí). Ve 39 případech se jednalo o muže (83 % vzorku), žen bylo 8 (17 %). Dvě třetiny pachatelů (66 %) konferenci podstoupily v roce 2015, zbývající část v roce 2014. S výjimkou jednoho pachatele, který byl slovenské státní příslušnosti, měli všichni státní příslušnost českou. Průměrný věk v době realizace rodinné skupinové konference činil 15,5 roku. V necelé polovině případů (45 %) se jednalo o děti do věku patnácti let, ve zbývajících případech o mladistvé. Záznam o předchozí trestné činnosti měli pouze dva jedinci.

Cílem naší analýzy bylo mimo jiné zjistit, zda lze v souvislosti s uskutečněnou konferencí dohledat v Rejstříku záznam o případném uložení opatření dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Takovou možnost šlo předpokládat pouze u mladistvých pachatelů, neboť opatření, která soud pro mládež uloží dítěti mladšímu patnácti let dle § 93 ZSM, se v Rejstříku neevidují. Příslušný záznam byl zjištěn pouze u 17 osob, tedy zhruba u dvou třetin z výše uvedeného počtu mladistvých (65 %). U zbývajících mladistvých jsme záznam v Rejstříku navzdory uskutečněné konferenci neobjevili. Nabízí se vysvětlení, že jejich případ vyřešil státní zástupce již v přípravném řízení, a to například uložení výchovného opatření. O něm se záznam v Rejstříku nevede.

Záznam o novém odsouzení bylo možno v roce 2019 dohledat u 14 osob, tedy necelé třetiny výzkumného vzorku (30 %). Celkem 6 osob mělo v Rejstříku více než jeden nový záznam, v úhrnu na vzorek připadalo 21 nových odsouzení. Kromě samotného odsouzení byl zjišťován také časový interval, v jakém se nový záznam objevil, a to ve vztahu k záznamu z roku 2014 či 2015. Více než u poloviny „recidivistů“ se tak stalo v rozmezí jednoho až tří roků, u více než třetiny pak v intervalu do jednoho roku.

U recidivujících pachatelů bylo zjišťováno, o jaký typ recidivy se jedná. Rozlišována byla recidiva speciální (opakování stejného trestného činu), stejnorodá (opakování totožného druhu kriminality – například deliktů majetkových nebo násilných) a obecná (opakování trestné činnosti jako takové). V 10 případech se jednalo o recidivu obecnou, u dvou pachatelů u stejnorodou a u dvou o speciální. Důležitým hlediskem pro posouzení účinnosti konferencí může být i skutečnost, zda se recidivující pachatelé dopustili závažnějšího, anebo méně závažného deliktu, než jaký byl řešen v průběhu konference. Kritériem byla výše trestní sazby, která za spáchání příslušného trestného činu hrozí. Lze konstatovat, že závažnější trestný čin spáchalo 6 odsouzených, méně závažný skutek 5 odsouzených a čin se stejnou sazbou 3 odsouzení.

Častěji byl nový záznam v Rejstříku zjištěn u mužů. Průměrný věk recidivujících činil 16 let, nerecidivujících 15. Pokud jde o věk v době realizace konference, o něco častěji recidivovali mladiství pachatelé než děti do patnácti let. Zaměříme-li se na jedince, kteří měli záznam v Rejstříku již před účastí na konferenci, ani jeden z nich ve sledovaném období nerecidivoval. Nejvyšší míry dosáhla recidiva u pachatelů, kteří se dopustili deliktů z oblasti majetkové kriminality. Z 18 osob, u nichž konference řešila spáchání krádeže, bylo znovu odsouzeno šest osob. V případě výtržnictví recidivovali dva pachatelé z pěti, u loupeže jeden ze čtyř a u poškozování cizí věci jeden z pěti.

Závěry a diskuse

Na první pohled by se mohlo zdát, že snaha přenést do našeho systému justice nad mládeží opatření, které má své historické kořeny na (pro nás velmi exotickém) Novém Zélandu, bude působit nepřírodně. Bližší pohled na jeho stěžejní principy však odhalí, že jsou plně v souladu s pojetím, jaké pro práci s pachateli z nejmladších věkových kategorií prosazuje Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Restorativní justice byla ostatně jedním z jeho koncepčních východisek. Důraz by podle něj neměl být kladen na potrestání pachatele, ale spíše na hledání způsobu, jak mu umožnit žít v souladu se zákonem, nalézt své sociální uplatnění a zároveň předejít konfliktním situacím souvisejícím se stíhanou trestnou činností. Velký význam proto přičítá technikám či programům, v jejichž rámci je obviněný veden jak k uvědomění si viny a důsledků z ní vyplývajících, tak k pochopení celého případu ve všech jeho eticko-sociálních souvislostech a k vyvození konkrétní osobní odpovědnosti za nápravu způsobené újmy (k tomu více viz Hulmáková, 2013).

Rodinné skupinové konference jsou nepochybně jednou z možností, jak lze uvedené zásady rozvíjet v praxi. Silnou stránkou tohoto opatření je navíc osobní účast oběti, která skutek zbavuje anonymity a znemožňuje pachateli využít klasické „neutralizační techniky“, a rovněž zapojení rodičů pachatele či dalších, jemu blízkých osob. Jejich přítomnost na konferenci by měla zvýšit pocit odpovědnosti za spáchaný skutek i za následné úsilí k odčinění následků. Také sami rodiče pachatele by měli díky setkání s obětí a jejími blízkými lépe pochopit, co se stalo, a cítit se zavazanejší, aby došlo k urovnání vzniklého konfliktu. Řadu výhod mohou konference přinést také obětem, na jejichž potřeby se restorativní justice programově zaměřuje.

Výsledky provedeného výzkumu dokládají, že teoretická očekávání, která si s konferencemi spojujeme, se v jejich samotném průběhu v rámci projektu PMS „Na správnou cestu!“ podařilo v uspokojivé míře naplnit. Obdobně jako ve srovnatelných zahraničních studiích se potvrdilo, že naprostá většina obětí, která se rozhodla konferenci podstoupit, byla s tímto opatřením následně spokojena a považovala ho za vhodný způsob projednání případu. Ukázalo se také, že primárním motivem jejich účasti většinou nebyla touha získat náhradu za utrpěnou škodu, ale spíše si cenily možnosti hovořit o svých zkušenostech a vyjádřit se, jak by měla být celá věc řešena. Nezanedbatelnými byly také ryze altruistické motivy, tedy snaha přispět k polepšení pachatele. Průběh konference i její řízení

facilitátory hodnotily oběti velmi příznivě, a to nepochybně i proto, že v naprosté většině případů se jim pachatel za svůj skutek omluvil a podařilo se dospět ke společné dohodě, jak své chování odčiní. Z výpovědí pachatelů bylo možné vyčíst, že účast na konferenci pro ně nebyla snadná. Mnozí měli z jednání větší obavy, než jaké prožívaly oběti. Téměř pro všechny pachatele také platilo, že si velmi cenili možnosti mít na konferenci někoho ze svých blízkých. K nejsilnějším důvodům účasti patřila touha osobně se omluvit a dohodnout se na způsobu nápravy, nepřehlédnutelným byl ovšem také pragmatický motiv vyhnout se přísnějšímu potrestání. Naprostá většina pak byla s průběhem konference spokojena, její atmosféru vnímala jako více či méně vstřícnou a věřila, že na ně oběť změnila názor k lepšímu. Všichni pachatelé byli také více či méně spokojeni s dohodou či plánem nápravy.

Zaměříme-li se na často diskutované kritérium kriminální recidivy, záznam o dalším odsouzení bylo možno po čtyřech letech po konání konference odhalit u necelé třetiny pachatelů. Srovnáme-li tento údaj s jinými výzkumy, které se v našich podmínkách zabývaly recidivou mladistvých pachatelů, jedná se o poměrně příznivý údaj (viz zejména Rozum, Kotulan, Tomášek, & Špejra, 2011). Hodnotit ho však musíme s patřičným nadhledem, neboť mezi účastí na konferenci a recidivou nelze hledat přímý a bezprostřední vztah. Proměnných, které rozhodují o dalším osudu každého jedince, je nepřehledné množství. Dospívání je navíc obdobím, v němž je působení rizikových faktorů nejrůznějšího typu obzvláště vysoké. Námi provedenou analýzu je tak v tomto smyslu nutno chápat jako pouhou orientační sondu, jejíž výsledek se jeví pozitivně, avšak k porozumění skutečnému vlivu konference na postoje, názory i budoucí chování dotčených jedinců by bylo nutné využít další, spíše kvalitativně zaměřené výzkumné metody a techniky.

Přes uvedená pozitivní zjištění je nutné pamatovat také na skutečnost, že obdobně jako o jiných restorativních opatřeních, ani o rodinných skupinových konferencích nemůžeme uvažovat jako o intervenci, kterou lze využít u každého skutku či u každého pachatele. Základní podmínkou bude vždy dobrovolný souhlas všech stran s účastí, neboť jakákoli forma donucení by byla proti smyslu celého jednání, a ve svém důsledku by mohla vést i k tak nežádoucím jevům, jako je sekundární viktimizace oběti či prohloubení konfliktní situace mezi ní a pachatelem. Facilitátor si musí být jist, že všichni účastníci pochopili účel a principy konference a vstupují do ní se žádoucími postoji i motivy, což platí nejen o pachateli, u něhož je podmínkou upřímný zájem napravit spáchaný delikt, ale také o oběti, která by měla být ochotna vyslechnout si pachatele a hledat spolu s ním způsob, jak celý případ vyřešit, a stejně tak o všech ostatních účastnících. Skutečnost, že na konferenci se dostaví relativně velký počet osob a facilitátor si musí být jist připraveností každé z nich, činí toto opatření o poznání náročnější než klasickou mediaci mezi pachatelem a obětí.

Zvýšené nároky na facilitátora představuje také věk účastníků. U pachatelů z řad dětí a mladistvých sice můžeme teoreticky počítat s větším efektem prakticky jakékoli výchovné intervence, než je tomu u osob v dospělém věku, avšak pro některé z nich může být účast na konferenci aktivitou, pro kterou nejsou dostatečně psychicky či emocionálně zralí. Otevřené jednání „tváří v tvář“ oběti a jejím blízkým může být velmi stresující, přičemž jakékoli nedostatky v oblasti komunikace či sociálních dovedností, které bývají pro některé mladistvé delikventy příznačné, celý proces ještě více komplikují (podrobně k této problematice viz Suzuki & Wood, 2017). I v případě, že si facilitátor s tímto typem rizik a překážek během jednání poradí, je nesmíme pouštět ze zřetele, kdykoli budeme hodnotit výslednou efektivitu tohoto opatření.

Specifičnost i náročnost konferencí je nepochybně důvodem, kvůli němuž nelze uvažovat o tom, že by se v budoucnu staly „hlavním proudem“ našeho soudnictví nad mládeží. Rozhodně jej ale můžeme vnímat jako zajímavou alternativu k již existujícím trestním či výchovným opatřením, jimiž může společnost reagovat na delikty spáchané dětmi a mladistvými. Příznivě ostatně rodinné skupinové konference hodnotili také sami facilitátoři, kteří byli v rámci provedeného výzkumu osloveni

formou expertního dotazníkového šetření (blíže viz Tomášek et al., 2019). Shodli se, že toto opatření přináší řadu nesporných výhod jak pro oběti, tak pro pachatele, ovšem zároveň neopomenuli zdůraznit, že pro jeho další rozvoj bude nutné vytvořit dostatečné personální i kapacitní podmínky. PMS se každopádně na projekt „Na správnou cestu!“ rozhodla plynule navázat jeho pokračováním, a to s cílem proškolit pro roli facilitátorů specialisty na práci s mládeží na všech svých střediscích. Rodinné skupinové konference bude díky tomu možné uskutečnit ve vhodných případech ve všech soudních okresech České republiky.

JAN TOMÁŠEK vystudoval pedagogiku na Filozofické fakultě UK. Od roku 2003 působí jako výzkumný pracovník v Institutu pro kriminologii a sociální prevenci. Zaměřuje se zejména na problematiku probace, restorativní justice, resocializace pachatelů a desistence. Jako externí vyučující působí na katedře kriminologie Policejní akademie ČR a na vysoké škole Ambis, kde přednáší kriminologii a prevenci kriminality.

SIMONA DIBLÍKOVÁ je absolventkou Právnické fakulty UK v Praze, kde rovněž získala doktorský titul v oboru trestní právo. V Institutu pro kriminologii a sociální prevenci působí od roku 1999. Ve své výzkumné činnosti se zaměřuje na trestní politiku, trendy kriminality, alternativní tresty a restorativní justici. Je národní korespondentkou pro The European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics a členkou České kriminologické společnosti.

JAN ROZUM je absolvent Právnické fakulty UK. V Institutu pro kriminologii a sociální prevenci působí od roku 1991, od roku 2000 ve funkci tajemníka IKSP. Věnuje se problematice trestního práva, sankční a trestní politiky, alternativních trestů, recidivy, probace a mediace. Je autorem řady publikací IKSP, publikuje v odborném domácím i zahraničním tisku. Je členem poradních sborů Ministerstva spravedlnosti, například Rady pro probaci a mediaci, Akreditační komise Msp, Akčního týmu pro spolupráci v justici a Odborné platformy k problematice podmíněného propuštění.

Literatura

- Baliga, S., Henry, S., & Valentine, G. (2017). *Restorative Community Conferencing*. Oakland: Impact Justice.
- Bazemore, G., & Elis, L. (2007). Evaluation of restorative justice. In V G. Johnstone & D. W. Van Ness (Eds.), *Handbook of restorative justice* (pp 397-425). Cullompton: Willan Publishnig.
- Blad, J. (2006). Institutionalizing restorative justice? Transforming criminal justice? A critical view on the Netherlands. In V I. Aertsen, T. Daems, & L. Robert (Eds.), *Institutionalizing restorative justice* (pp. 93-119). Cullompton: Willan Publishing.
- Blad, J., & Lauwaert, K. (2010). Evidence based policies? Empirical research on restorative justice in the Netherlands. in V I. Vanfraechem, I. Aertsen, & J. Willemsens (Eds.), *Restorative justice realities: empirical research in a European context* (pp. 175-205). Hague: Eleven International Publishing.
- Blagg, H. (1997). A just measure of shame? Aboriginal youth and conferencing in Australia. *The British Journal of Criminology*, 37(4), 481-501.

- Bradshaw, W., & Roseborough, D. (2005). Restorative justice dialogue: the impact of mediation and conferencing on juvenile recidivism. *Federal Probation*, 69, 15-21.
- Braithwaite, J. (1989). *Crime, shame and reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bushways, S., Brame, R., & Paternoster, R. (2004). Connecting desistance and recidivism: measuring changes in criminality over the lifespan. In V S. Maruna, & R. Immarigeon (Eds.), *After crime and punishment: pathways to offender reintegration* (pp. 85-101). Cullompton: Willan Publishing.
- Campbell, C., Devlin, R., O'Mahony, D., Doak, J., Jackson, J., Corrigan, T., & McEvoy, K. (2005). *Evaluation of the Northern Ireland youth conferences service*. Belfast: Northern Ireland Statistics and Research Agency.
- Crawford, A., & Newburn, T. (2002). Recent developments in restorative justice for young people in England and Wales. *The British Journal of Criminology*, 42(3), 476-495.
- Crawford, A., & Newburn, T. (2003). *Youth offending and restorative justice: implementing reform in youth justice*. Cullompton: Willan Publishing.
- Daly, K. (2001). Conferencing in Australia and New Zealand: variations, research findings and prospects. In V A. Morris, & G. Maxwell (Eds.), *Restorative justice for juveniles: conferencing, mediation and circles* (pp. 59-83). Oxford: Hart Publishing.
- Daly, K., & Hayes, H. (2002). Restorative justice and conferencing. In V A. Graycar, & P. Grabosky (Eds.), *The Cambridge handbook of Australian criminology* (pp. 294-312). Cambridge: Cambridge University Press.
- Farrall, S. (2002). *Rethinking What Works with Offenders: Probation, Social Context and Desistance from Crime*. Cullompton: Willan Publishing.
- Farrington, D. P. (2007). Childhood risk factors and risk-focused prevention. In V M. Maguire, R. Morgan, & R. Reiner (Eds.), *The Oxford handbook of criminology* (pp. 602-640). Oxford: Oxford University Press.
- Farrington, D. P., & Welsh, B. C. (2007). *Saving children from a life of crime*. Oxford: Oxford University Press.
- Gavrielides, T. (2007). *Restorative justice theory and practice: addressing the discrepancy*. Helsinki: HEUNI.
- Hayes, H. (2005). Assessing reoffending in restorative justice conferences. *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 38(1), 77-101.
- Hayes, H. (2007). Reoffending and restorative justice. V G. Johnstone, & D. W. Van Ness (Eds.), *Handbook of restorative justice* (pp. 426-444). Cullompton: Willan Publishing.
- Healy, D. (2010). *The Dynamics of Desistance*. Cullompton: Willan Publishing.
- Hipple, N. K., Gruenewald, J., & McGarrell, E. F. (2015). Restorativeness, procedural justice, and defiance as long-term predictors of reoffending of participants in family group conferences. *Criminal Justice and Behaviour*, 42(11), 1110-1127.
- Holá, L. (2011). *Mediace v teorii a praxi*. Praha: Grada.
- Hulmáková, J. (2013). *Trestání delikventní mládeže*. Praha: C.H.Beck.

- Johnstone, G., & Van Ness, D. W. (2007). Restorative processes, outcomes, stakeholders. V G. Johnstone, & D. W. Van Ness (Eds.), *Handbook of restorative justice* (pp. 209-227). Cullompton: Willan Publishing.
- Jurtíková, M. (2013). Rodinné skupinové konference. *Sociální práce*, 83-91.
- King, S. (2014). *Desistance transitions and the impact of probation*. London: Routledge.
- Latimer, J., Dowden, C., & Muise, D. (2005). The effectiveness of restorative justice practices: a meta-analysis. *The Prison Journal*, 85(2) 127-144.
- Lloyd, C., Mair, G., & Hough, M. (1994). *Explaining reconviction rate: A critical analysis*. London: Home Office.
- Maxwell, G., Morris, A., & Hayes, H. (2008). Conferencing and restorative justice. In V D. Sullivan, & L. Tiff (Eds.), *Handbook of Restorative Justice* (pp. 91-107). New York: Routledge.
- McCold, P., & Wachtel, B. (1998). *Restorative policing experiment: The Bethlehem Pennsylvania police family group conferencing project*. Pipersville: Community Service Foundation.
- McGarrell, E., Olivares, K., Crawford, K., & Kroovand, N. (2000). *Returning justice to the community: the Indianapolis juvenile restorative justice experiment*. Indianapolis: The Hudson Institute.
- McNeill, F. (2000). Defining effective probation: frontline perspectives. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 39(4), 382-397.
- Merrington, S., & Stanley, S. (2007). Effectiveness: who counts what? In V L. Gelsthorpe, & R. Morgan (Eds.), *Handbook of Probation* (pp. 428-458). Cullompton: Willan Publishing.
- Morrison, B. (2007). *Restoring safe school communities*. Sydney: The Federation Press.
- Paterson, C., & Clamp, K. (2012). Exploring recent developments in restorative policing in England and Wales. *Criminology and Criminal Justice*, 12(5), 593-611.
- Payne, B., Conway, V., Bell, C., Falk, A., Flynn, H., McNeil, C., & Rice, F. (2010). *Restorative practices in Northern Ireland: a mapping exercise*. Belfast: Queen's University.
- Robinson, G., & Shapland, J. (2008). Reducing recidivism. A task for restorative justice? *British Journal of Criminology*, 48(3), 337-358.
- Roche, D. (2003). *Accountability in restorative justice*. Oxford: Oxford University Press.
- Rozum, J., Kotulan, P., Luptáková, M., Scheinost, M., & Tomášek, J. (2009). *Uplatnění mediace v systému trestní justice*. Praha: IKSP.
- Rozum, J., Kotulan, P., Luptáková, M., Scheinost, M., Tomášek, J., & Špejra, M. (2010). *Uplatnění mediace v systému trestní justice II*. Praha: IKSP.
- Rozum, J., Kotulan, P., Tomášek, J., & Špejra, M. (2011). *Probační programy pro mladistvé*. Praha: IKSP.
- Rozum, J., Tomášek, J., Vlach, J., & Háková, L. (2016). *Efektivita trestní politiky z pohledu recidivy*. Praha: IKSP.
- Shapland, J., Robinson, G., & Sorsby, A. (2011). *Restorative justice in practice*. Abington: Routledge.
- Straub, U. (2012). Family group conference in Europe: from margin to mainstream. *ERIS web journal*, 1, 26-35.

- Suzuki, M., & Wood, W. (2017). Is restorative justice conferencing appropriate for youth offenders? *Criminology and Criminal Justice*, 18(4), 1-18.
- Tomášek, J., Diblíková, S., Hamplová, N., Rozum, J. (2019). *Rodinné skupinové konference*. Praha: IKSP
- Umbreit, M. (1994). *Victim meets offender: the impact of restorative justice and mediation*. New York: Willow Tree Press.
- Van Doosselaere, D., & Vanfraechem, I. (2010). Research, practice and policy partnerships: empirical research on restorative justice in Belgium. In V I. Vanfraechem, I. Aertsen, & J. Willemsens (Eds.), *Restorative justice realities: empirical research in a European context* (pp. 57-94). Hague: Eleven International Publishing.
- Zehr, H. (2003). *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici.
- Zernova, M. (2007). Aspirations of restorative justice proponents and experiences of participants in family group conferences. *British Journal of Criminology*, 47(3), 491-509.
- Zernova, M. (2007). *Restorative justice: ideals and realities*. Aldershot: Ashgate.
- Zinsstag, E., Teunkens, M., & Pali, B. (2011). *Conferencing: a way forward for restorative justice in Europe*. Leuven: European Forum for Restorative Justice.